

в ролі підбурювання. Проголошення публічних закликів до вчинення дій, що загрожують громадському порядку, якщо при цьому масові заворушення були вчинені, не утворює сукупності злочинів і повністю охоплюється ст. 294 КК України. Це пов'язано з тим, що дії, передбачені ст. 295 КК України, фактично є замахом на злочин, передбачений ст. 294 КК України, і тільки за умови настання наслідків (погромів, підпалів, знищення майна, захоплення будівель або споруд, насильницького виселення громадян), передбачених ч.1 ст. 294 КК України, вчинене є закінченим злочином «Масові заворушення».

Висновки. Лише при публічних закликах до насильства над особами чи опорі представникам влади із застосуванням зброї (з огляду на передбачення таких дій у ст. 295 КК України) вчинене потрібно кваліфікувати як замах на злочин, передбачений ст. 295 КК України [4, с. 68–69]. Отже, можна дійти висновку, що для виокремлення цього виду злочину з-поміж інших злочинів проти громадського порядку треба знайти низку спільних та відмінних ознак, які в подальшому допоможуть правильно кваліфікувати злочин.

Список використаних джерел:

1. Копотун І.М. Громадський порядок як об'єкт кримінально-правової охорони : автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.08 / І.М. Копотун. – Київ : Нац. ун-т внутр. справ. – К., 2008. – 20 с.
2. Про судову практику в справах про хуліганство : Постанова Верховного Суду від 22 груд. 2006 р. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua>
3. Соловьев А. Массовые беспорядки : организация, участие, призывы к неподчинению / А. Соловьев // Российская юстиция. – 2000. – № 7. – С. 47–48.
4. Кузнецов В.В. Злочини проти громадського порядку та моральності : [практ. посіб.] / Кузнецов В.В. ; за заг. ред. В.І. Шакуна. – К. : Паливода А.В., 2007. – 160 с.
5. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96ВР [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua>
6. Коментар до статті 295 КК України «Заклики до вчинення дій, що загрожують громадському порядку» [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://jurist-online.com/ukr/uslugi/yuristam/kodeks/024/>.

УДК 343.915

КУШНІР М.М.

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ЗАПОБІГАННЯ КОРИСЛИВО-НАСИЛЬНИЦЬКИМ ЗЛОЧИНАМ, ЩО ВЧИНЯЮТЬСЯ НЕПОВНОЛІТНІМИ ОСОБАМИ ЖІНОЧОЇ СТАТІ

У статті досліджено зарубіжний досвід запобігання корисливо-насильницьким злочинам, що вчиняються неповнолітніми особами жіночої статі. Аналіз зарубіжного досвіду свідчить про необхідність прийняття спеціалізованих законодавчих нормативно-правових актів з метою створення правового підґрунтя спеціально-кримінологічних заходів запобігання корисливо-насильницьким злочинам, що вчиняються неповнолітніми особами жіночої статі.

Ключові слова: зарубіжний досвід, неповнолітній, жінка, корисливо-насильницька злочинність, запобігання, профілактика.

В статье исследован зарубежный опыт предотвращения корыстно-насильственных преступлений, совершаемых несовершеннолетними лицами женского пола. Анализ зарубежного опыта свидетельствует о необходимости принятия специализированных законодательных нормативно-правовых актов с целью создания правовой основы специально-криминологических мер предупреждения корыстно-насильственным преступлениям, совершаемым несовершеннолетними лицами женского пола.

Ключевые слова: зарубежный опыт, несовершеннолетний, женщина, корыстно-насильственная преступность, предупреждение, профилактика.

© КУШНІР М.М. – здобувач кафедри кримінології та кримінально-виконавчого права (Національна академія внутрішніх справ)

The article studied the foreign experience of preventing mercenary-violent crimes committed by minors female. Analysis of foreign experience indicates the need for specialized legal normative acts to create a legal framework specially-criminological measures to prevent mercenary-violent crimes committed by minors female.

Key words: international experience, minor, woman, mercenary-violent crimes, prevention.

Вступ. ООН та ЮНЕСКО, Дитячий фонд ЮНІСЕФ та інші міжнародні організації значну увагу зосереджують саме на профілактиці негативних явищ у молодіжному середовищі. Багато зусиль докладається для пошуку нових чи адаптованих до сучасних умов життя підходів до здійснення профілактики правопорушень серед неповнолітніх. У цій справі, на наш погляд, цікавим є досвід інших країн, зокрема США та Великобританії, які мають вагомі напрацювання у сфері організації профілактики правопорушень серед неповнолітніх. Англо-американська система профілактики правопорушень займає домінуюче і провідне становище в Європі, Америці та Японії [1, с. 43].

Аналіз публікацій, у яких започатковано розв'язання даної проблеми. У правовій літературі різні аспекти, що стосуються проблем запобігання корисливо-насильницькій злочинності, вивчали відомі вітчизняні та зарубіжні науковці: Ю.М. Антонян, Б.М. Головкін, В.В. Голіна, О.М. Джужа, А.І. Долгова, О.М. Костенко, О.М. Литвинов, В.О. Меркулова, Н.С. Скриннікова, І.К. Туркевич, В.І. Шакурн та ін.

Результати дослідження. Профілактика правопорушень у Великобританії та Америці здійснюється у трьох основних формах: ситуаційна, соціальна, превенція за допомогою громадськості.

Спеціалісти у сфері профілактики правопорушень залежно від того, у чому вони вбачають причини правопорушень, виокремлюють такі підходи до здійснення їх профілактики: *структурний підхід*, що пов'язує здійснення ефективної профілактики правопорушень із проведенням значних соціально-економічних перетворень у суспільстві; *психологічний підхід*, який визнає вирішальне превентивне значення впливу на особу потенційного правопорушника, а також осіб, які вже вчиняли правопорушення (з метою профілактики рецидиву); *ситуаційний підхід*, де вирішальна роль надається впливу на соціальні та фізичні фактори зовнішнього середовища, сукупність яких створюють сприятливу ситуацію для кримінальних проявів [2, с. 61–62].

У такий спосіб розрізняються концепції, орієнтовані на заходи загальної профілактики (структурний підхід), і теорії, що обґрунтовують необхідність спеціальних заходів профілактики (психологічний та ситуаційний підхід). При цьому особливу увагу британські й американські криминологи зосереджують на заходах спеціальної профілактики.

Спеціальна профілактика здійснюється на трьох рівнях:

– *первинний рівень профілактики*, спрямований на усунення факторів зовнішнього середовища, які сприяють вчиненню правопорушень;

– *вторинний рівень профілактики*, який має на меті попередити криміналізацію потенційних правопорушників і пов'язаний із впливом на нестійких осіб, зокрема неповнолітніх «групи ризику»;

– *третинний рівень профілактики*, спрямований на попередження рецидиву з боку осіб, що вже вчиняли правопорушення.

Первинна профілактика правопорушень вважається у британській (як і в американській) криминології вирішальною і базується на припущенні, що більшість правопорушень мають ситуаційний характер і вчиняються у результаті певного збігу обставин, за наявності конкретних умов, що полегшують вчинення правопорушень. Сама ситуація стимулює та провокує на вчинення певних видів правопорушень. Ситуативна превенція, на відміну від вищезгаданих форм, спрямованих на блокування причин злочинності, впливає насамперед на скорочення можливостей для вчинення окремих злочинів. Суть цього методу полягає в організації підтримки державою пропагандистських кампаній із запобігання злочинам, розгляді проєктів у сфері містобудування і забудов для створення середовища, вільного від злочинності, у зосередженні зусиль на виявленні та запобігання можливостям для вчинення злочинів молоддю, а останнім часом – і в здійсненні тиску на ділові і промислові кола з метою внесення змін у практику, якщо вони можуть вплинути на зростання злочинності. На сьогодні у Великобританії, Франції, Нідерландах і деяких інших країнах ця форма запобігання є частиною офіційної політики боротьби зі злочинністю [3, с. 278].

Таким чином, найефективнішим напрямком превенції є своєчасне усунення криминогенних факторів зовнішнього середовища, а також створення антикриминогенних умов, за яких правопорушник відмовиться від наміру вчинити правопорушення, а саме: умов, які зроблять вчинен-

ня правопорушень більш складною справою і, відповідно, об'єкт менш уразливим; які зроблять вчинення правопорушень ризикованішою та менш вигідною справою.

Останнім часом британські й американські науковці роблять акцент на здійсненні заходів соціальної профілактики правопорушень із залученням сил громадськості. Правопорушення виступають як соціальна проблема, у вирішенні якої участь має брати все суспільство.

Завдання, що постають перед соціальною профілактикою:

- поліпшення соціальних умов життя;
- посилення ролі соціальних інститутів;
- збільшення кількості можливостей для здобуття освіти, гідного працевлаштування, відпочинку [4, с. 687].

Цей вид профілактики правопорушень надає значну увагу роботі з неповнолітніми, бо підліткове середовище вважається найпроблемнішим з погляду потенційної можливості вчинення правопорушень. Одним із напрямків здійснення соціальної профілактики є робота з неповнолітніми у школах. У школах неповнолітні одержують основний обсяг інформації. Впровадження в програму шкільного навчання предметів, що сприяють вихованню неповнолітнього як законослухняного громадянина, лекцій та бесід з профілактики правопорушень, сприятиме правильно-му формуванню особистості неповнолітнього.

Слід зауважити, що британські й американські науковці дійшли висновку про необхідність об'єднання громадян за місцем проживання (під'їзду, будинку, двору, міста тощо) з метою підтримки чистоти, порядку на своїй території та гарантування безпеки своїх членів, що дозволить знизити рівень правопорушень. Такий вид профілактики отримав назву «профілактика за допомогою громадськості». Активну участь в організації профілактичної діяльності об'єднань громадян беруть працівники поліції. Вони надають громадянам консультативну та практичну допомогу. Найпоширенішими формами цього виду профілактики є реалізація програм «сусідська взаємодопомога», «зупини злочинця» тощо.

Вторинний рівень профілактики має на меті недопущення криміналізації тих осіб, чия поведінка та спосіб життя свідчать про можливість вчинення ними правопорушень. На відміну від заходів первинної профілактики, які мали загальний характер та спрямовувались на усунення причин та умов вчинення правопорушень, заходи вторинної профілактики мають індивідуальний характер і пов'язані зі здійсненням впливу на особу, її негативні риси, що визначають протиправну поведінку. Заходи вторинної профілактики базуються на прогнозуванні індивідуальної поведінки особи, яка складається із вивчення осіб, схильних до правопорушень, та джерел негативного впливу на них.

Специфічними заходами індивідуальної профілактики є різноманітні шкільні програми виховання та контролю за поведінкою неповнолітніх «групи ризику», а також програми, розраховані на профілактичну роботу з їхніми батьками. За кордоном такі програми реалізуються спільними зусиллями поліції, навчальних закладів, соціальних служб. Заходи індивідуальної профілактики повинні використовуватись дуже обережно, бо вони можуть викликати стигматизацію неповнолітніх та прискорити вчинення ними правопорушень.

Третинний рівень профілактики правопорушень має на меті профілактику рецидиву з боку осіб, які вже вчинили правопорушення. Попередження рецидиву пов'язується із застосуванням поліцейських, судових, пенітенціарних заходів, спрямованих на своєчасне виявлення осіб, що вчинили правопорушення, притягнення їх до відповідальності, а також застосування до них дієвих засобів під час відбуття ними покарання. У профілактиці рецидиву особлива роль відводиться кримінально-правовим заходам впливу. З метою профілактики рецидиву широко використовуються також заходи підвищеного контролю за поведінкою осіб, які відбули покарання, а також програми їхньої індивідуальної реабілітації [5, с. 497–498].

Слід зауважити, що в ООН спеціальні структури запобігання злочинності існують уже понад 50 років. Так, відповідно до резолюції Генеральної Асамблеї ООН від 1 грудня 1950 р. кожні п'ять років проводяться міжнародні конгреси, що є форумами з обміну політичними установами стимулювання боротьби зі злочинністю та її запобігання. Про важливість і популярність цих конгресів свідчить збільшення кількості країн-учасниць. Так, якщо на першому Конгресі ООН у 1955 р. у Женеві були присутні представники 40 країн, то на вісімнадцятому в 2014 р. у Відні – 145 держав [6, с. 144].

Прикладами закордонних програм, які орієнтовані на профілактику правопорушень серед неповнолітніх, є:

Truancy and Disaffected Pupils Programmer – програма, спрямована на зменшення кількості прогулів та кількості учнів, що негативно налаштовані проти школи. Ця програма реалізує

заходи, спрямовані на вдосконалення процедури реєстрації учнів, які відсутні у школі; реагування на відсутність у школі у перший день; реалізацію освітніх програм для батьків; попередження шкільного хуліганства, погроз, знущань над однокласниками; роботу з прогульниками та нагляд за прогульниками; організацію тренінг-програм для вчителів та співробітників дитячих організацій з метою оволодіння ними спеціальними методами позитивного впливу на поведінку неповнолітніх та реагування на девіантну поведінку; покращення системи викладання у школі (Великобританія, США);

«Студенти для правосуддя» – ця програма здійснюється працівниками поліції спільно з учителями навчальних закладів з метою ознайомлення учнів з різними аспектами правоохоронної системи. Під час реалізації програми з учнями проводяться рольові ігри. Учні поділяються на групи, які представляють поліцейських, прокурорів і суддів. Вони оглядають «місце правопорушення», допитують «свідків», «підозрюваних», звертаються за дозволом на арешт, здійснюють судовий розгляд справ тощо. Адміністрація шкіл надає допомогу працівникам поліції в організації цих ігор. Реалізація цієї програми сприяє формуванню в учнів підвищеного відчуття поваги до правоохоронних органів, усуненню відчуття недовіри до поліції, створює атмосферу довіри та взаєморозуміння (США) [7, с. 89].

Найефективніші програми базуються на мультифакторному підході та застосовуються, починаючи з періоду раннього дитинства, і спрямовані не стільки на індивіда (агресивна поведінка, стрес, навички подолання), стільки на несприятливі характеристики найближчого сімейного та соціального оточення (Dahlbergetal, 2001). Ми вважаємо, що ця програма може використовуватись для профілактики злочинності неповнолітніх дівчат, тому що досить часто причиною їхньої девіантної поведінки є недоліки в сімейному вихованні.

Деякі перспективні програми включають заміщення агресії, зокрема це Проект соціального розвитку м. Сітла (Hilletal, 2001), Проект профілактики жорстокості серед молоді «Миротворці» (Embryetal, 1996), програма «Сім'я та школа разом» (FAST), які поєднують навчання батьків і візити додому зі шкільними заходами, спрямованими на покращення соціального функціонування підлітка в школі. Остання програма впроваджувалась у половині шкіл США і продемонструвала високі показники утримання від агресії і після завершення програми (Cornell, 2000) [7, с. 93].

З метою профілактики пограбувань дітьми шкільного віку, як правило, згадуються два проекти – Позитивна зайнятість для молодих людей (низка активностей для розвитку, особливо канікулярні програми) та Партнерство для безпеки шкіл (Safer School Partnership), зокрема чергування поліції в шкільному приміщенні, автобусі тощо, медіацію, позашкільні активності, бокс, туризм, індивідуальну роботу з групами ризику, інтерактивний веб-сайт. Важливо, що подібні втручання не перешкоджають іншим ініціативам, і те, що до партнерства було залучено багато агенцій [7, с. 103].

У Великобританії для попередження злочинів неповнолітніх створено особливі підрозділи «дитячої поліції», які працюють з молоддю до 17-річного віку, чия поведінка свідчить про їх деморалізацію. Між дирекцією шкіл і «дитячою поліцією» встановлено постійні контакти. Під час взаємодії з населенням британська поліція практикує три види контактів. Індивідуальний контакт, суть якого полягає у морально-психологічній, контрольованій дії поліцейського на конкретну людину. У деяких містах створено спеціальні служби поліцейських чиновників зі зв'язку з населенням. Кожен, хто бажає, може прийти на прийом, отримати консультацію, пораду або надати інформацію, що цікавить поліцію. Найперспективнішими груповими контактами поліції і населення є тематичні зустрічі в університетах, коледжах, початкових школах. У деяких регіонах у навчальні програми шкіл запроваджується викладання дисципліни «Охорона громадського порядку». Столична поліція організовує підготовку юристів для виступу на радіо і телебаченні. Популярною протягом багатьох років залишається телерубрика «Поліцейська п'ятихвилинка» [8, с. 84–85].

У Канаді у програмах тривалого втручання зосереджують увагу на наданні допомоги неповнолітнім, які перебувають у соціально неприйнятних для їхнього особистісного розвитку умовах або мають схильність до асоціальної чи суспільно небезпечної активності. Програмні заходи, головним чином, формують позитивне ставлення до соціальних норм, правил, закону і суспільної моралі, освіти та корегують ставлення підлітка до правопорушень і злочинів, а також формують відповідальне ставлення до своїх вчинків. Серед профілактичних заходів запобігання суспільно неприйнятній поведінці неповнолітніх можна виокремити правову, медико-біологічну та соціальну спрямованість.

Напрямок соціальної превенції полягає у розширенні мережі обстеження неповнолітніх, залученні громадських організацій, батьків, учителів та сусідів, що забезпечують ранню профілактику злочинної поведінки неповнолітніх. Крім того, канадські Girls Club of Canada/America

Programs i Services for At-Risk and Families створюються, реалізуються, фінансуються безпосередньо волонтерськими організаціями, школи залучають органи місцевого врядування й кошти місцевих, бюджетів. Програма Youth Inclusion Program заснована на добросусідських відносинах і застосовується у суспільно небезпечних районах [9, с. 58–59]. Вона спрямована на зниження рівня злочинності неповнолітніх та проявів антисуспільної поведінки шляхом створення безпечних місць, де молодь може отримати спеціальні навички та допомогу в навчанні. Позитивні приклади, які надають працівники та добровільні учасники програми, сприяють зміні ставлення молодих правопорушників до навчання й протиправної поведінки.

Соціальна спрямованість програм Boston Gun Project and Operation Ceasefire i Seattle Social Development Project відображає чітку взаємодію навчальних закладів й органів державної влади у справах дітей, правоохоронних органів та органів ювенальної юстиції, органів соціального забезпечення населення, а також безпосередньо батьків неповнолітніх, які беруть участь у реалізації програми. У канадській превентивній програмі спостерігається стала тенденція до залучення громадськості до здійснення заходів із запобігання злочинності неповнолітніх, які схильні до злочинної поведінки чи вчиняли правопорушення або злочини, що були віднесені до системи кримінального правосуддя [8, с. 95].

Більшість програм мають комплексний характер, де зосереджено виховні, спостережні й корекційні заходи впливу на суспільно неприпустиму, злочинну поведінку неповнолітнього.

Програми виховного, спостережного й корекційного характеру, як правило, мають тривалий характер (Fast Track, Olweus Bullying Prev Program, Life Skills Training, Leadership and Resiliency Program). Вони розраховані на дво– та трирічний вплив на процес розвитку особистості неповнолітніх, які схильні до антисоціальної поведінки (наприклад, зловживання алкоголем, наркотиками, проявляють насильство до однолітків чи молодших учнів та агресію до тварин тощо), у період їх навчання у школі.

Кожний компонент програми виховного, спостережного спрямування має окремий навчальний план, у якому передбачається характеристика програми, докладний опис окремих груп заходів, зразки бланків (анкет), необхідні матеріали для реалізації цих компонентів та реплікаційні підказки, а також відповідне професійно-кадрове забезпечення чи координаційний супровід.

Названі програми спрямовані на профілактику правопорушень серед неповнолітніх за рахунок залучення громадськості до цієї діяльності, пошуку для підлітків із «груп ризику» нових можливостей самореалізації. Ці програми мають суто профілактичний характер і приносять очікувані результати лише за умов активної участі всіх суб'єктів профілактики [7, с. 104].

Висновки. Вважаємо, що для подальшого становлення й розвитку вітчизняної системи профілактики правопорушень серед неповнолітніх, для розробки та впровадження у діяльність суб'єктів профілактики правопорушень серед неповнолітніх нових, ефективних форм та методів профілактики необхідно вивчати і впроваджувати певні закордонні методичні напрацювання і практичні прийоми у цій сфері, але робити це необхідно з урахуванням національних особливостей, зумовлених попереднім розвитком нашої держави та сучасними трансформаційними процесами, що відбуваються у всіх сферах суспільного життя.

Список використаних джерел:

1. Ведерникова О.Н. Современные тенденции развития ювенальной юстиции зарубежом / О.Н. Ведерникова // Российская юстиция. – 2005. – № 3. – С. 43–47.
2. Коновалова И.А. Опыт борьбы с преступностью несовершеннолетних в Европе и США / И.А. Коновалова // Адвокат. – 2007. – № 12. – С. 59–69.
3. Ведерникова О.Н. Теория и практика борьбы с преступностью в Великобритании / О.Н. Ведерникова. – М. : РКА, 2014. – 367 с.
4. Лунеев В.В. Курс мировой и российской криминологии : [учеб.] : в 2 т. / В.В. Лунеев. – М. : Юрайт, 2012. – Т. 1 : Общая часть. – 1003 с.
5. Профілактика злочинів : [підруч.] / О.М. Джужа, В.В. Василевич, О.Ф. Гіда та ін.; за заг. ред. О.М. Джужа. – К. : Атіка, 2011. – 720 с.
6. Криминальная политика и превенция: мировой опыт / [общ. ред и вст. ст М.С. Круте-ра]. – М. : Альта, 2015. – 252 с.
7. Сучасні стратегії міліції щодо профілактики правопорушень серед неповнолітніх : [посіб.] / [Л.І. Мороз, Р.Г. Коваль, Д.М. Тичина та ін.] ; за наук. ред. Л.І. Мороз. – К. : Вид. А.В. Паливода, 2008. – 210 с.
8. Преступность в современном мире / [общ. ред и вст. ст. В.М. Матвицкого]. – М. : Интер, 2016. – 155 с.
9. Public Safety Canada Ottawa, Ontario. – Canada K1 A 0P8. – October, 2014. – P. 58–59.